

Danske landskaber

Bog anmeldelse af: Jørgen Jensen & Lars Norman: Danske landskaber

Udgivet af Gyldendal, 2014, 345 sider

ISBN 978-87-02-15362-0

Pris: 399,95 kr. (vejledende)

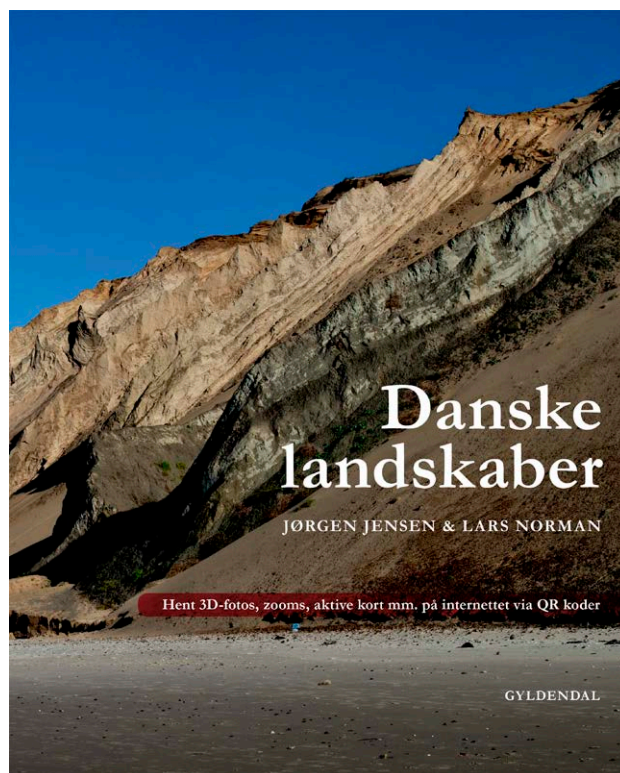
AF OLE BENNIKE, GEUS

Selv om Danmark kun er et lille land har vi en forbløffende stor mangfoldighed af landskaber, som er et resultat af naturens kræfter (især is og vand) og i de sidste 6000 år desuden af menneskets virke. Ikke mindst den lange kystlinje med blandt andet kystklinter er et særkende for Danmark.

Danske landskaber fortæller i 14 kapitler om: landskaber i granit og gnejs, landskaber i kridt og kalk, landskaber med moler, bakkeøer, tunneldale og åsbakker, smeltevandsflader, moræneflader, randmoræner, dødisbakker og hatbakker, moræneklinter, hævet havbund, klitlandskaber, druknede landskaber og Vadehavet samt odder. Det undrer mig, at forfatterne foretrækker ordet åsbakker i stedet for åse. De fleste åse har jo form som en vold eller ryg snarere end som en bakke. Det undrer mig også, at forfatterne næsten ikke bruger ordet kystklint, men blot skriver klint. Kystklinter fra Stenalderhavet kaldes i bogen Littorinaskrænter. Bogen handler ikke om kulturlandskabet, men mange af bogens fotos viser dog tydelige spor af menneskers påvirkninger. Der er flere fotos af strandenge, men det nævnes ikke at strandenge er et resultat af afgræsning og således er et kulturprodukt. Våde strandenge vil blive omdannet til rørsumpe hvis græsning ophører, mens tørre strandenge vil blive dækket af krat eller skov.

Bogen viser landskaber, der er fotograferet gennem de fire årstider – de fleste dog om sommeren. Ind imellem landskabsbillederne er der også en del fotos af planter, dyr, fossiler og kultur-steder. Man kunne naturligvis hævde, at bogen er rigelig tyk og burde nøjes med at vise landskaber. Men personligt synes jeg, at det er et plus, og jeg nød fotos af kronhjorte, sandløbere, stor gøgeurt, molerfossiler og Ribe.

Danske landskaber er forsynet med en række QR koder, som man kan skanne med en smartphone, en tablet eller en PC hvis den er forsynet med et kamera. Jeg synes dog ikke, at denne del af værket fungerer godt. Det virker ikke helt gennemtænkt eller helt gennemført, og jeg sidder med en følelse af, at forlaget

har ønsket dette for at vise, at man følger med den digitale udvikling – og at man har ønsket at indfange yngre læsere. Men i mange tilfælde får man blot det samme billede en gang til. Naturligvis kan man zoome ind og se detaljer, men i forvejen er billederne store og skarpe, så det får man ikke rigtigt noget ud af, især ikke hvis man sidder med en smartphone med en lille skærm. En del af disse koder har i bogen undertitlen "linjer i landskab", men det er svært at se de linjer, der hentydes til. I andre tilfælde bliver man lovet 3D fotos, for eksempel af flyvesand, men så er det bare en lille bunke sand, der er fotograferet fra flere sider. En kode har undertitlen "udbredelse af klitter", men i første omgang dukker der kun et kort over Danmark op. For at komme videre skal man

trykke på menu og derefter på klitlandskaber – og så opdager man at kortet kun viser udvalgte store kystnære klitlandskaber. Eller man bliver lovet "udbredelse af hævet havbund" (side 210), men her er kortet imidlertid stærkt misvisende, det viser både områder med hævet havbund og inddæmmede områder, og det ser ud, som om der findes store områder med hævet havbund på for eksempel Lolland og Falster. Læseren kan derfor få indtryk af, at landhævningen har været kraftigere end havniveaustigningen i hele landet.

I afsnittet: Danmarks relative landhævning og landsenkning (side 214) forsøger forfatterne at forklare hvordan det hænger sammen med de relative havniveauændringer, men det er de desværre sluppet uheldigt fra. Allerede titlen på afsnittet er uheldig: Landhævningen var ikke relativ, og der var næppe landsenkning i Danmark efter sidste istid. Det er ændringerne i havniveau i forhold til landet der er relative. I afsnittet skriver forfatterne at "Landet hævede sig både mod nord og syd – en bevægelse der stadig foregår". Men lidt længere nede i teksten står der: "Samtidig sænkedes Lolland-Falster, det sydlige Fyn og Sønderjylland". På side 280 hører vi, at "Syddanmark hæver sig imidlertid mindre end havet stiger". Det er således uklart, om forfatterne mener, at der findes landsenkning i Danmark. Formentlig har vi ikke landsenkning i Danmark, men hvis vi har, er det så lidt, at det næppe kan medvirke til at forklare landskabsdannelsen i Danmark, ligesom det heller ikke forklarer, hvorfor vi har submarine bopladser og træstubbe.

I *Danske landskaber* er der vist fotos af en "gammel kystklint" (side 204) og en "Littorinaskrænt" (side 223). Det er imidlertid meget svært at se disse fossile klinter for bare træer. Et af problemerne med at iagttage de danske landskaber er, at trævækst breder sig mere og mere. For hundrede år siden var der i Danmark en stor bestand af arbejdsheste, som krævede store arealer med græs, men hestene blev erstattede med traktorer. Men der var dog stadig en stor bestand af kvæg og store områder med enge. I de senere årtier er det imidlertid blevet mere og mere almindeligt at holde kvæget på stald året rundt, og de kreaturer der går på græs, kan slet ikke holde landskabet åbent. I bogen oplyses det, at "Omkring år 1900 havde man ca. 1 mio. får i Danmark, i dag er der henved 100.000 får." Hvis man sammenligner fotos af landskaber fra den tidlige geologiske kortlægning i Danmark med situationen i dag, kan man tydeligt se, hvordan landskabet er blevet mere og mere bevokset med træer.

På side 136 er der vist et foto af en kvist af stilk-eg. Figurteksten siger blandt andet "Stilk-eg er et af de første træer der bredte sig ved sidste istids ophør". Under sidste istid overlevede de fleste danske træer i

Sydeuropa, og de begyndte hurtigt at brede sig nordpå efter sidste istids maksimum. Men det varede mange årtusinder før stilk-eg kom til Danmark; de første træer der kom til Danmark var dun-birk, bævreasp, skovfyr, vorte-birk og hassel.

På side 34 får vi at vide, at der yngler ca. 2500 par ederfugle på Christiansø og Frederiksø nord-øst for Bornholm. Det er dog 15 år siden, at bestanden var så stor. I 2008 var der kun ca. 1000 par, men siden er det atter gået noget frem.

Bogens format er 255 mm (højde) gange 235 mm (bredde), og mange fotos breder sig over to sider, hvilket betyder, at landskaberne fremstår rigtigt flot. Men da bogen er indbundet opstår der en markant spaltedal ned gennem en dobbeltside og det skæmmer mange af disse fotos. For eksempel er Højerup Kirke ved Stevns Klint (side 58–59) skåret igennem på uheldig vis, og det samme gælder en kvie ved Roskilde Fjord (side 216–217).

I skolen lærte jeg at Danmark er et land fattigt på råstoffer, og dette udsagn gentages også i bogen (side 88: "Danmark hører ikke til blandt de lande, der kan prale af store mængder råstoffer i jordbunden"). Men Danmarks velfærd bygger i høj grad på indtægter fra olie og gas i Nordsøen, så jo: vi kan godt prale af særdeles værdifulde råstoffer i undergrunden.

Fjorde har fået en temmelig stedmoderlig behandling i bogen. Ordet fjord optræder ikke i indholdsfortegnelse eller i register, men i afsnittet om tunneldale er der et foto af Mariager Fjord, og det nævnes at Vejle Fjord ved munden er en 5 kilometer bred tunneldal. Det er dog svært at forestille sig, at en så stor fjord er dannet som en simpel tunnel i isen. Moser har ligeledes kun fået få ord og fotos med på vejen. Der er enkelte fotos og noter om Lille Vildmose og Store Vildmose, men de gemmer sig under afsnittet om hævet havbund. Læseren får ikke at vide, at mange moser, så som Holmegård Mose eller Store Åmose, er dannet ved tilgroning af søer, ligesom vi ikke hører om lavmoser.

Danske landskaber er forsynet med et omfattende stikordsregister, hvilket er en god hjælp til læseren. Men jeg tror, at mange læsere vil savne en geologisk tidstavle. Her skulle sidste istid, Weichsel, begynde ved ca. 115.000 år før nu, ikke ved 70.000 år før nu som forfatterne skriver. Det er også uheldigt at sidste istids afslutning er sat til ca. 11.500 år på side 92, men 11.700 år på side 97. Den mest præcise datering vi har i dag siger 11.703 år før AD 2000 – med en vis usikkerhed. Det er dog kun få og små fejl jeg har opdaget, og det er uundgåeligt, at der opstår fejl når man giver sig i kast med at skrive sådan en bog, der fagligt spænder bredt. I øvrigt er jeg ikke faldet over en eneste stavfejl. En anden ting jeg savner, er kort – der er ikke et eneste kort i bogen, hverken topografiske, geomorfologiske

eller geologiske kort. Jeg synes også at fotos af blomstrende planter kunne forsynes med en dato i figurteksten. Der er også en litteraturliste med 18 numre, hvoraf dog 4 er bøger om planter. Der er ikke henvisning til en mindre bog som GEUS har udgivet med titlen: Danske Landskaber, et billedatlas. Der er heller ikke henvisning til det fremragende værk Danmarks Natur, som blev udgivet af Politikens Forlag.

Bogen har masser af fremragende fotos, men det er lidt uklart for mig, hvem der er målgruppen. I forordet skriver forfatterne at "Det er bogens sigte at lære læseren at "at læse" landskaberne...", men hvis den skulle bruges til undervisning mangler der illustrative tegninger, diagrammer og kort. For eksempel er der flere fotos af krumodder i bogen, men ingen af dem viser tydeligt krumoddens karakteristiske form.

Her ville en skitse eller et kortudsnit være en stor hjælp. Bogen er mest velegnet for folk, der er interesserede i geografi og geologi, men den kan bestemt også bruges af folk, der er interesserede i naturen mere generelt, og som gerne vil lære om landskaberne. Den bør findes i ethvert bibliotek på landets seminarier, gymnasier og skoler, samt på folkebiblioteker og hos lærere, der underviser i geografi. Bogen kan også bruges som et smukt billedværk, hvor man kan nyde, se eller gense eksempler på vores smukke landskaber. Bogen omfatter ikke en guide til lokaliteter, men jeg tror alligevel, at mange læsere vil blive inspirerede til at tage på biltur eller cykeltur ud i det dejlige danske landskab.

Ole Bennike